

ІНТЕРЕС В ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ ТРУДОВИХ ВІДНОСИН

Досліджується вплив категорії інтересу на правотворчість і механізм правового регулювання трудових відносин. Акцентується увага на тій обставині, що право в об'єктивному розумінні є результатом вольової діяльності людей, тобто створюється в результаті свідомого регулювання суспільних відносин. Інтерес виступає в формі суспільного відношення. Інтерес і право мають загальне поле взаємодії - суспільні відносини. Робиться висновок про те, що інтерес є поштовхом до правового регулювання трудових відносин.

Постановка проблеми. Інтерес як правова категорія дозволяє стверджувати про те, що право - далеко не всесильний регулятор всіх тих критеріїв ефективності впливу на суспільство, якими його стараються наділити. Право не є істина, а лише варіант доцільності, що є найбільш приємним елементом у діалектичному співіснуванні інтересів особистості, суспільства та держави. Разом з тим слід наголосити, що регулятивний характер, заряд несуть в собі не тільки правові приписи, але й такі феномени до якого належить інтерес, який свідчить про те, що суб'єктивне право - далеко є не єдиним способом опосередкування досягнень особистості. Вибір конкретного вектору дослідження категорії інтересу в праві залежить від обраної концепції праворозуміння. Право завжди має компромісний характер, оскільки нормативно закріплює стан балансу різних соціальних інтересів, що в першу чергу слугує для підтримки соціального миру. Система соціальних інтересів є матеріальним джерелом права, що детермінує саму необхідність правового регулювання, його межі, зміст.

Соціальний інтерес, що відображений в праві, прийнято називати законним /правовим/ інтересом.

Право визнає і захищає законні інтереси, але разом з тим воно не гарантує реалізацію кожного з них. Задоволення законного інтересу для людини не менш є важливим, ніж реалізація суб'єктивних прав, але законному інтересу не протистоїть конкретний обов'язок вести себе відповідним чином. Інтерес є саме тим феноменом, значення якого в юриспруденції, є недостатньо розкритою та вивченою, особливо в трудовому праві.

Ступінь наукової розробки проблеми. Проблемою категорії інтересу в різний час займалися видатні вчені, зокрема Ю.С.Гамбаров, Н.М.Коркунов, С.А.Муромцев, Л.І.Петражицький, І.А.Покровський, Г.Ф.Шершеневич, А.В.Венедиктов, В.П.Грибанов, О.С.Юффе, І.Б.Новицький, Ю.К.Толстой. Разом з тим, сталося так, що практично не має досліджень щодо значення ка-

тегорії інтересу в трудовому праві саме в сучасних умовах, хоча в багатьох наукових працях згадується про баланс інтересів виробничого та соціального характеру між роботодавцем і працівником, що є особливо важливим на сучасному етапі, при подальшому розвитку ринкових відносин. Саме з таких позицій було висвітлено дану проблему у працях А.І.Процевського, Р.З.Лівшиця, В.В.Жернакова, Е.Б.Хохлова А.Л.Шведова. Сам же КЗпП України (на відміну наприклад, від ЦК України та ЦПК України), апелює даною категорією лише в окремих статтях: ст., ст. 23, 199, 243 КЗпП України.

Метою статті є дослідження впливу категорії інтересу на правотворчість і механізм правового регулювання трудових відносин.

Виклад основного матеріалу. Всі суспільні явища та процеси пов'язані з діяльністю людей. Їх організації та структури завжди діють у відповідних інтересах. Будь - який закон, як і всі інші правові акти пронизані різними соціальними інтересами. Як відомо, дані інтереси багато віків назад слугували основою для розмежування публічного та приватного права з властивими їм об'єктами і методами регулювання. Інтерес є первинною причиною дій, яка знаходиться як всередині індивіда, так і всередині суспільства. Об'єктивною основою цьому служить потреба, нужда в чомусь [1, с.23]. Юридичний інтерес у трудовому праві є певною потребою, що носить соціальний характер, у виконанні трудової функції, отриманні заробітної плати. Крім того, до трудових інтересів можна віднести, наприклад, інтерес у оформленні щорічної відпустки, як правило, у літній період, інтерес в наданні та отриманні певних пільг та переваг, інтерес влаштуватись на роботу за спеціальністю, інтерес в проходженні професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації, коли це залежить від розсуду роботодавця тощо.

Так Ю.С.Зав'ялов, в свій час, досліджував відображення інтересу в праві у двох аспектах: інтерес як передумова, фактор, що здійснює

вплив на волю законодавця; інтерес як мета, до досягнення якої прагнуть суб'єкти права, шляхом використання правових норм. Відповідно до вказаної позиції виходить, що значення категорії інтересу для трудового права також можна розглядати у двох аспектах: значення інтересу для трудового права в об'єктивному розумінні, де взаємодія інтересів суб'єктів суспільних відносин з об'єктивним правом включає і процес правоутворення. По-друге, значення інтересу для суб'єктивного трудового права.

Слід зазначити, що практично вся діяльність суб'єктів суспільних відносин направлена на реалізацію тих чи інших інтересів, але в той же час об'єктивною умовою життя є неможливість реалізації інтересів всіх суб'єктів суспільства. Тому для реалізації своїх інтересів суб'єкту необхідно, як правило, рахуватися з інтересами інших суб'єктів суспільних відносин, знаходити необхідний компроміс з іншими суб'єктами.

Так в умовах ринкової економіки одним із завдань трудового права є забезпечення правових умов для узгодження інтересів працівника, роботодавця та держави. Якщо таке узгодження не відбувається, то можуть настати негативні наслідки. Якщо порушується баланс на користь працівників, то страдають інтереси бізнесу, його конкурентоздатність падає; якщо ж баланс порушується на користь бізнесу, то появляється соціальна незадоволеність у працівників, може знижуватись їх соціальна активність. Тому дуже важливо, щоб баланс дотримувався [2, с.65-69]. Отже там, де переплітаються свого роду інтереси та мотиви окремих людей, особистості і держави, постає проблема узгодження даних інтересів за допомогою права та виникає необхідність правотворчості [с. 106]. Г.Ф.Шершеневич писав: «необхідно визнати, що право існує, оскільки існує боротьба інтересів [4, с.83]. Будучи заснованими на своїх інтересах, люди вступають у певні відносини один з одним, а тому саме з формування і розуміння суб'єктами своїх інтересів виникає і необхідність у правовому регулюванні [5, с.47].

Так відміна кріпосного права та інші реформи початку 60-х років 19 століття створили певні умови для розвитку Росії по капіталістичному шляху, сприяли створенню великого машинного виробництва, що було засноване на використанні найманої робочої сили. В перші два десятиліття після відміни кріпосного права застосування найманої праці супроводжувалось жорсткою експлуатацією при повній відсутності правового регулювання даних суспільних відносин. Неможливе становище пролетаріату викли-

кало не тільки незадоволення, але й активне протистояння. Це стало причиною здійснення урядом реформ з метою пом'якшення соціальних протиріч. Однією з таких реформ стала поява і активний розвиток в кінці 19 століття фабричного законодавства [6, с.6]. Як бачимо, фабричне законодавство є результатом певного соціального протистояння, що дало певний поштовх до правового регулювання найманої праці, та відповідного задоволення інтересів як держави так і пролетаріату. При цьому мова йде про об'єднання різнорівневих інтересів, в результаті чого кожен досягає своєї власної мети.

В сучасних умовах так був прийнятий, наприклад, Закон України «Про соціальний діалог», який визначив правові засади організації та порядку ведення соціального діалогу в Україні з метою вироблення та реалізації державної соціальної і економічної політики [7]. Отже, тотожні риси суспільного та державного інтересів наглядно видно через призму права. Отже, не ототожнюючи інтерес і право, зазначимо, що взаємозв'язок різнорівневих інтересів, що направлені на задоволення відповідної потреби, обумовлює регулятивні властивості права, та об'єднує різні інтереси. Разом з тим, кожен носій визначеного інтересу задовольняє передусім свою потребу, а значить, інтерес кожного (відповідного рівня) живе своїм життям. Інтереси суспільства, як і інтереси особистості, багато в чому реалізуються завдяки державному інтересу, і навпаки.

Тріада інтересів особистості, суспільства та держави є складною та саморегулюючою системою, яка розвивається також у складній правовій системі. Право сприймається суспільством тією мірою, якою воно забезпечує справедливість [8, с. 23]. Чи є справедливим право в принципі? Дійсно, воно - той варіант справедливості, який може в визначений проміжок часу існувати в суспільстві ради ж його збереження. Людина, суспільство, чим-небудь жертвують і щось отримують. Але чи є право всезагальним благом? Ні. Воно до кінця не влаштовує нікого, так як за своєю суттю дозволяє задовольнити не всі потреби, які випливають із природи життєдіяльності кожного із різнорівневих суб'єктів.

Нерівність, яка існує в будь-якому суспільстві, підтримується засобами, що знаходяться в розпорядженні держави. Суспільство прагне захистити свої інтереси, а оскільки воно різнопланове, то інтереси людей у суспільстві не збігаються. Хтось наділений засобами виробництва, інші - прагнуть продати свою робочу силу. Цим ми хочемо показати, що розрізняється в такому

суспільстві не тільки інтереси, а й правосвідомість, що приводить до різних поглядів щодо застосування державою юридичних засобів захисту суспільно значимих інтересів.

Право є вольовим явищем, а отже його виникнення знаходиться в сфері вольової діяльності законодавця, в свідомості якого відображаються об'єктивно існуючі інтереси. Як вірно зауважує представник цивілістичної школи права, В.А.Тархов, право в об'єктивному розумінні також є суб'єктивним, оскільки створюється людьми, хоч їх воля об'єктивно обумовлена [9, с. 31]. Інтереси породжують, формують право і відображаються в ньому [10, с.23].

Отже право повинно відповідати об'єктивним інтересам. Соціально-економічні інтереси суб'єктів, що виражаються в суспільних відносинах, є тими явищами, з приводу яких і встановлюються правові норми. Правові норми надають та, як правило, визначають суб'єктам суспільних відносин відповідний масив юридичного інструментарію - правові засоби для реалізації їх інтересів і, тим самим, досягнення відповідної мети в суспільних відносинах. Держава, в особі своїх законодавчих органів визначає відповідний спосіб правового регулювання: державний чи договірний, та визначає, за необхідності, межі колективно-договірного регулювання відповідно до мети, що обумовлена самими ж інтересами. Держава, представляючи інтереси працівника та роботодавця, має власні інтереси, яскравим прикладом є укладення угод відповідного рівня з соціально-економічних питань. Таким чином, інтереси здійснюють помітний вплив на волю законодавця. Будучи категорією об'єктивною, він є саме тим необхідним елементом, який наповнює волю відповідним змістом.

Щоб практично реалізувати той чи інший інтерес, використовуючи правові засоби, необхідно правильно усвідомити об'єктивний інтерес, визначити характер норми, який буде закладено в той чи інший спосіб правового регулювання та впевнитися в тому, що воно буде відповідати сутності самого інтересу та може вказати належний спосіб його реалізації. Законодавець в першу чергу повинен орієнтуватись на типові інтереси, а вже згодом оцінювати їх за ступенем важливості. Важливість інтересу оцінюється за критерієм відповідності соціальному інтересу. Разом з тим, інтереси приватних осіб, найчастіше прикриваються соціальними інтересами, і, як правило, вони не можуть бути другорядними, не важливими. Тому типовість приватних інтересів є більш об'єктивним критерієм, ніж важливість

інтересу як такого. Так ст. 9-1КЗпП України передбачає, що підприємства, установи, організації в межах своїх повноважень і за рахунок власних коштів можуть встановлювати додаткові порівняно з законодавством трудові і соціально-побутові пільги для працівників. Але який є інтерес роботодавця до встановлення додаткових пільг працівникам за рахунок власних коштів самого підприємства? , тим більше коли норма носить не зобов'язальний характер? - Абсолютно ніякого. І це не викликає ніякого подиву, оскільки зазвичай, такі пільги призначаються лише вузькому колу керівних працівників, а не рядовим працівникам. Як бачимо, реалізація даної норми права залежить від інтересу самого роботодавця. Отже, при створенні закону необхідно орієнтуватися перш за все на об'єктивні інтереси суб'єктів трудових відносин. Об'єктивні інтереси повинні бути перш за все продумані законодавцем, для того, щоб закріпити в законі адекватний правовий інструментарій, що регулює трудові правовідносини, і, відповідно, реалізацію інтересів суб'єктів трудових правовідносин. Так як неефективний закон, зазначає А.А.Козловський, - це закон, який прийнято без належного вивчення природи і структури соціальних потреб, якими він був покликаний до життя, без урахування обов'язкових правил юридичної техніки, безпосередньо пов'язаної з правотворчістю,... побудований на незнанні,.. на неврахованих інтересах, або інтересах груп, зацікавлених в обмеженні інформації [11, с.5].

Ми повністю підтримуємо думку В.Н.Кудрявцева, про те, від відповідності вираження інтересів у нормах права реальним об'єктивним інтересам суспільства залежить ефективність правової регламентації суспільних відносин [12, с.44].

Будь яка діяльність повинна розглядатися з точки зору показника ефективності. Даний показник ефективності буде вищим у тому випадку, коли буде витрачено відповідними суб'єктами менше різних засобів, ресурсів, часу для досягнення конкретного результату. Чи містить сучасне трудове право певні механізми, які дозволяють роботодавцю і працівнику оптимізувати свою діяльність так, щоб досягнути максимальної ефективності? Чи доцільно буде оцінювати ефективність трудового права через ефективність задоволення інтересів сторін трудового договору?

Об'єктивні інтереси повинні бути перш за все продумані законодавцем, для того, щоб закріпити в законі адекватний правовий інструментарій, що регулює трудові правовідносини, і,

відповідно, реалізацію інтересів суб'єктів трудових правовідносин.

Система трудового права як формальна статична модель не тільки закріплює систему правових інтересів, але й має в своїй структурі механізм їх узгодження, що забезпечує динаміку галузевих інтересів. Узгодження інтересів може здійснюватись як у конфліктній / трудовий спір/ так і в безконфліктній / розробка та укладення колективного договору/ формі. Сама оцінка адекватності процедурних і процесуальних норм трудового права повинна враховувати забезпечення ефективності узгодження інтересів або владного вирішення їх протиріч. Трудові спори можуть розглядатися у вигляді колізій реалізації приватних інтересів.

Для трудового права інтерес має системно утворююче значення, визначаючи специфіку галузі в контексті поділу права на приватне та публічне, здійснюючи вплив на функції трудового права, його джерела, структуру його системи та на характеристики метода правового регулювання. Саме інтерес обумовлює виникнення, зміну та припинення правовідносин у сфері праці. Визначальне значення для трудового права має проблема поділу інтересів на приватні та публічні. Публічний інтерес в трудовому праві реалізується як через органи державної так і місцевої влади. Інтерес, що реалізується іншими суб'єктами трудового права, в тому числі представниками працівників і роботодавців є інтересом приватним. Системність є атрибутом як соціальних інтересів, так і права. Виокремлені в результаті структурного аналізу види правових інтересів є структурно організованою системою, якій властива упорядкована взаємодія між рівнями від вищого до нижчого. Таким чином, можна говорити про побудову ієрархії правових інтересів у трудовому праві. Для побудови моделі ієрархії правових інтересів у трудовому праві необхідно ввести поняття генеральний /державний/ інтерес під яким слід розуміти визначений державою абстрактний інтерес вищого рівня, що направлений на досягнення єдиної мети функціонування системи трудового права. Даний інтерес носить публічний характер і має пріоритетне значення в системі правових інтересів галузі. В системі правових інтересів наступного рівня слід розрізнити галузеві, регіональні інтереси. І, нарешті, підсистему інтересів роботодавця і працівника. Дані підсистеми інтересів в своїй основі знаходяться в стані протиріччя, але підпорядковані генеральному інтересу. В свою чергу вони можуть впливати та впливають на генеральний інтерес, фор-

муючи зміст його оціночних категорій. Генеральний інтерес в трудовому праві заснований на приватних началах. Під таким впливом різнорівневих інтересів виникає концептуальна проблема трудового права, пов'язана з гармонізацією публічних і приватних інтересів.

Висновки. Отже, при створенні закону необхідно розуміти, що для ефективності системи права необхідно орієнтуватися перш за все на об'єктивні інтереси суб'єктів суспільних відносин. Законодавець повинен усвідомлювати об'єктивні інтереси, щоб закріпити в правових нормах адекватні правові засоби, що регулюють суспільні відносини, а відповідно, і реалізацію інтересів.

Список літератури

1. Субочев В.В. Законные интересы / В.В.Субочев под. ред. А.В.Малько. – М.: Норма, 2011. – 496 с.
2. Гетьманцева Н.Д. Тенденції та пріоритети реформування трудового законодавства України.// Науковий вісник Чернівецького університету: зб.наук. праць. Вип. 578: Правознавство. - Чернівці:Чернівецький нац. ун-т, 2011. - 124 с.
3. Сабикинов С./ С. Сабикинов. Право и социальные интересы в период социализма.- Наука, Казахской ССР, 1986. – 199 с.
4. Див. Шершеневич Г.Ф./ Г.Ф. Шершеневич. Общая теория права: Лекции профессора Московского университета Г.Ф.Шершеневича, читанные в Московском Коммерческом институте в 1909/10г. - М.: Изд. Бр. Башмаковых, 1911. – 698 с.
5. Степанян В.В./В.В. Степанян. Выражение интересов общества и личности в социалистическом праве (Механизм: структура и функционирование). - Ереван, 1983.- 157 с.
6. Богдан В.И./ В.И.Богдан. Трудовое законодательство России. Историко-правовой анализ. – М.: Ось-89, 2003. – 192 с.
7. Про соціальний діалог в Україні: Закон України від 23.12.2010 р, № 2862 -17. // Відомості Верховної Ради України від 15.07.2011 — 2011 р., № 28, стор. 1353, стаття 255.
8. Мальцев Г.В./ Г.В. Мальцев. Социальная справедливость и право. - М.: Мысль, 1977. – 255 с.
9. Тархов В.А./ В.А.Тархов. Гражданское право. Общая часть: Курс лекций. Чебоксары: Чув. кн. изд-во, 1997. - 331 с.
10. Орач Е.М., Сокуренок В.Г. Значение интереса и справедливости в советском праве // Повышение эффективности правового регулиро-

вания. Вып. 17. – Львов: Изд-во Львов. ун-та, 1978. – С. 21-30.

11. Козловський А.А./ А.А.Козловський. Право як пізнання: Вступ до гносеології права. – Чернівці: Рута, 1999. - 295 с.

12. Кудрявцев В.Н. Взаимосвязь правового регулирования и социальных интересов // Вопросы философии. 1987. № 1. - С. 41-45.

Стаття надійшла до редколегії 24 лютого 2012 року.

Рекомендована до друку в "Віснику" науковим редактором П.С. Пацурківським.

N.D. Getmantseva

Interest in the legal regulation of labour relations

Summary

Influence of category of interest is investigated on mechanism of the legal adjusting of labour relations. Attention is accented on a that circumstance, that a right in the objective understanding is the result of volitional activity of people, created as a result of the conscious adjusting of public relations. Interest comes forward in the form of public relation. Interest and right have the common field of cooperation - public relations. Drawn conclusion that interest is a push to the legal adjusting of labour relations.

Н.Д. Гетьманцева

Интерес в правовом регулировании трудовых отношений

Аннотация

Исследуется влияние категории интереса на правотворчество и механизм правового регулирования трудовых отношений. Акцентируется внимание на том обстоятельстве, что право в объективном смысле является результатом волевой деятельности людей, то есть образуется в результате сознательного регулирования общественных отношений. Интерес выступает в форме общественного отношения. Интерес и право имеют общее поле взаимодействия – общественные отношения. Делается вывод о том, что интерес есть толчок к правовому регулированию трудовых отношений.